

Джонатан Уийнър

СТРАННАТА НАУКА ЗА БЕЗСМЪРТИЕТО

София, 2011

Преводът е направен по изданието:
Jonathan Weiner
LONG FOR THIS WORLD
The Strange Science of Immortality
Published by Ecco

Всички права запазени. Нито една част от тази книга не може да бъде размножавана или предавана по какъвто и да било начин без изричното съгласие на „Изток-Запад“.

Copyright © 2010 by Jonathan Weiner

© Ралица Дерилова, превод, 2011
© Издателство „Изток-Запад“, 2011

ISBN 978-954-321-857-8

≡ СТРАННАТА НАУКА ЗА ≡
БЕЗСМЪРТИЕТО

Превод от английски
Ралица Дерилова

**ДЖОНАТАН
УИЙНЪР**

На баца ми

СЪДЪРЖАНИЕ

Първа част Фениксът

Първа глава	
Копнежи за безсмъртие.....	10
Втора глава	
Проблемът тленност	29
Трета глава	
Животът и смъртта на една клетка	48
Четвърта глава	
В гнездото на феникса	71

Втора част Хидрата

Пета глава	
Еволюция на стареенето	84
Шеста глава	
Боклукчийската катастрофа	112
Седма глава	
Седемте смъртни неща	138
Осма глава	
Матусалските войни.....	165
Девета глава	
Най-слабата брънка.....	185

Трета част
Добрият живот

Десета глава	
Задълго на този свят.....	208
Единайsetsа глава	
Проблемът с безсмъртието	229
Дванайsetsа глава	
Вечните да и не.....	249
Благодарности	263
Бележки за източниците	
и други препоръчителни четива	265

*Ако раят можеше да изпитва
страсти, той също щеше да остарее.*
Ли Хъ, „Един безсмъртен се сбогува с Хан“

Първа част
ФЕНИКСЪТ

Вечността зове ме, усещам я.
Уилям Шекспир, „Антоний и Клеопатра“

Първа глава

КОПНЕЖИ ЗА БЕЗСМЪРТИЕ

Късен август, късен следобед, променлива облачност. Бяхме седнали на ъгловата маса в „Орелът“, точно до червената врата откъм улица „Бенет“. Прозорците на таверната от тази страна гледат към кулата на енорийската черква „Сейнт Бенет“ – най-старата кула в град Кеймбридж и цялото графство Кеймбриджшър. Основите на черквата са положени преди почти хиляда години, когато Англия е била управлявана от крал Кнут, син на викингския крал Свен Раздвоената брада, далечен потомък на Горм Стария.

Таверната е построена срещу църковната кула през 1353 г. и е продавала бира по три галона за пени – улицата, както и сега, е била пълна с магазинчета и сергии, а зад ъгъла се извисявали островърхите кули на Университета на Кеймбридж, устремени към все същото дъждовно английско небе. По време на управлението на кралица Елизабет I таверната се е наричала „Орелът и детето“. Учените от тази епоха сигурно са гледали нагоре към леко полюшващата се от вятъра табела с името на кръчмата и (самите те полюшвайки се леко) са си спомняли мита за Зевс, който се спуснал от облаците под формата на орел, грабнал дете, наречено Ганимед, и го отнесъл на планината Олимп, за да служи като виночерпец на боговете и да стане един от безсмъртните.

Вече бяхме говорили час-два. Когато пристигнахме, в „Орелът“ нямаше почти никакви посетители. Сега вече от градината и от другите сепарета започваха да долитат все повече гласове, ехтеше звън на чаши. През 1940 г. в едно от тези помещения млади пилоти от Кралските военно-въздушни сили, които нямало как да знаят дали ще се върнат живи, сложили столовете си върху масите, покатерили се отгоре,

вдигнали високо запалките си и със саждите на пламъка написали имената си на тавана. В едно друго помещение на същата таверна през 1953 г. двама млади биолози всеки ден се отбивали да си сръбнат бира след края на работния им ден в лабораториите „Кавендиш“, отдалечени само на няколко преки от черквата. Джеймс Уотсън и Франсис Крик се опитвали да разгадаят ДНК и се надявали (все още не били съвсем сигурни) да открият структурата ѝ. „Така че – казва Уотсън в мемоарната си книга ‘Двойната спирала’¹ – слабо ми прилоша, когато Франсис влетя в ‘Орелът’ и изрева с пълно гърло, че сме открили тайната на живота“.

„Орелът“ помни пилотите и отдадената им от Чърчил почит: „Никога в историята на човешките конфликти толкова много хора не са били така задължени на малцина“. И в помещението, свързано с откриването на структурата на ДНК, настоящата управа е гравирала върху стъклената врата едно изречение от мемоарите на Уотсън: „Зарадвах се на думите на Франсис Крик, макар и изобщо да не бяха произнесени с приетата за Кеймбридж пословична съдържаност“.

Преди годината 1500, когато най-близкият до таверната колеж „Корпус Кристи“ си построил собствен параклис, много кеймбриджки донове и учени са започвали деня си в енорийската черква и са го завършвали в таверната.

В църквата – епохалната молитва: *Защото това тленното трябва да се облече в нетление, а това смъртното – да се облече в безсмъртие*².

В таверната – епохалният тост: *Да влезеш в рая късно! Да живееш сто години! Чашата ти винаги да е пълна!*

За дълъг живот са се молили от сутрин до вечер и от църковните скамейки, и от столовете си в кръчмата, докато са си оставали все същите обикновени смъртни.

¹ Джеймс Д. Уотсън, „Двойната спирала“, издадена на български от „ИнфоДар“, 2004. (Всички бележки под линия са на преводача.)

² 1 Кор. 15:53. (Този и всички останали библейски цитати са от Светата Библия, издадена от Светия Синод на БПЦ, С., 1982.)

„Като заговоря за човек на петстотин години – каза Обри Дейвид Никълъс Джаспър де Грей, – петстотин или ‘иляда години, повеч’то хора малко се *изнервят*“.

Обри вече обръщаше четвъртата бира в „Орелът“, а все още бе ранният следобед.

Бяхме се събрали да пийнем за сбогуване. Прекарах по-голямата част от лятото в Лондон и доста часове в Кеймбридж, слушайки Обри пред чаши бира. Чувал съм го да дава на хората живот от петстотин години, чувал съм го да дава хиляда, намеквал е и за милион. Според него след около петдесет години, дори може би и само след петнайсет, ще имаме достатъчно знания, за да заживеем така, че да стигнем до такава възраст. Сега, понеже си казвахме довиждане, Обри се опитваше да обобщи възгледите си и да ме убеди веднъж и завинаги, а аз не успявах да прелиствам достатъчно бързо страниците на тефтера си, за да съм в крак с неговото бясно темпо. Непрекъснато вдигах ръка, за да му подсказва да замълчи, докато си запиша думите му, а докато аз пишех, той пиеше.

Трак, трак, трак – чаткаше чашата му по масата, според трезвите спомени на диктофона ми. Бях го поставил от неговата страна на масата, до каскадите на невероятно дългата му кафява брада. Оттам то записа всяка дума, завалена или не, заедно с всяко търкане и режещ звук на крака на столове, придърпвани по дъсчения под, и честите покашляния на Одри, който прочистваше гласа си, след като оставеше чашата на масата.

„Гледай сега, просто трябва да се възхитиш на мащабите на всичко това – каза Одри, – на мен изобщо не ми излиза от акъла“. Помисли си само, каза той: сто хиляди човешки същества умират от болестите на старческата възраст всеки божи ден. „Сто хиляди живота! Аз оглавявам най-важното начинание на човечеството. Това никак не е лесно, макар че гледам да не го показвам“ – изрече отнесено. Мъждивата светлина, проникваща през стъклата на „Орелът“, озари лицето му като лунен сърп – три четвърти светло и една четвърт в сянка.

Трак.

На съседната маса няколко души от университета обясняваха на госта си: „*Чиърс!* Това на английски значи *За твое здраве*“. Гостът им отвърна с тост на собствения си език, който звучеше средноевропейски. Превеждаше се като *За много години!* През 1940 г. пилотите на Кралските военновъздушни сили спасиха Лондон и бомбардираха Берлин. Сега надпис от стената предупреждава „Пушенето забранено“ на английски, френски, испански, японски и немски.

„Може би трябва да се спра повечко на този въпрос. Нали разбираш, щот' хората понякога ме питат, нали се сещаш, как издържам на тази – на тази *отговорност*, така да се каже – каза Одри с лек извинителен смях. – Общо взето смятам, че трябва да не мисля за това и само да си върша работата. Просто не мисля за това. Това ми е четвърта бира, ако забелязваш“.

Пауза. *Трак.*

„И бирата ми помага, честно казано. Не искам да мисля за това“.

Трак.

Той отново впери замислен поглед в далечината към улица „Бенет“, поглаждайки брадата си. Чувствах се като човек, който вече е гледал това представление. На Обри трябва да му бъде простено, че е загубил дирята на всички речи, които бе произнесъл пред мен. Той говори пред хора от всички краища на света и едва ли може да се очаква да помни какво и пред кого е изрекъл. Но бях съвсем сигурен, че точно тази реч я каза пред мен в една друга таверна и със същото далечно и отнесено изражение. Дали беше тук, в „Орелът“, на съфъкска бира от пивоварната „Зеления крал“? Или в гостилницата „Табард“ във Вашингтон на мътна бира? Или в „Живей и остави другите да живеят“ в Кеймбридж на бира със семе от кориандър от пивоварната в Недергейт? Паметта ми започваше да ми изневерява. Някъде преди бях виждал същото агонизиращо изражение, тайната му болка, изразена единствено пред мен, със същата полуизвърната глава, гледаща настрани и леко надолу, същата лунна фаза. И наблюдавайки

го как гледа през прозореца, бях сигурен, че вече е изнасял същата тази реч по съвсем същия начин и със съвсем същия наклон на главата пред много други хора. Виждах го заобиколен от тъпи.

Обри бе влязъл в ролята, която от време на време изниква на историческата сцена – на пророк или на мъдрец, който ни заявява, че не трябва да умираме, че можем да бъдем спасени, ако го последваме. Същият образ във всяка епоха – безсмъртният, безкрайно прераждащият се, който несъмнено се е появявал и в друга епоха точно в същата таверна, предвид нейното собствено дълголетие и силата на нашите копнежи.

Мои приятели, изтъкнати биолози, бяха леко шокирани да чуят, че съм говорил с Обри де Грей. Един от тях ме предупреди, че да го слушаш е истинско мъчение. Но аз изобщо не го виждах като такъв; и не го мислех за луд. Вярно е, пие. Той сам си го признава. Има дълга брада – но ако се отнесеш благосклонно, ще видиш, че той я носи по-скоро като емблема на професията си, както един старомоден доктор ще носи бялата си манта и слушалките около врата си. Той наистина е страшно интелигентен и познава полето си на дейност. Публикувал е много научни статии съвместно с реномирани учени. Организирал е конференции, на които са идвали уважавани биолози и понякога те също са се отбивали с него в „Орелът“, слушали са и са спорили с него. Откъдето и да го погледнеш, Обри е забележително явление, сложна смесица от старо и ново, абсурдно и възможно, практично и парадоксално, ни рак, ни риба. Можеш да го отминеш със смях, но ще сгрешииш. През всичките тези години той бе заприличал на научното поле, на което се е посветил.

„Говорим за животи! За човешки животи – провикна се Обри. – Говорим за сто хиляди души на ден. И аз мисля за всички. Преди мислех само за себе си. Вече не мисля за себе си, освен че работата ми е толкова значима, че е много важно някой да не ме убие или прегази с камион“.

Трак.

„Сега ме мотивират самите числа. Не понасям никакви извинения. Идеята, че някой може да изтъква разни абсолют-

но изтъркани социологически причини като оправдание, че нямало защо всеки ден да спасяваме три пъти повече животни, отколкото загубихме в бившия Световен търговски център – нямам думи да опиша...”

Вдигнах ръка, за да му покажа, че изоставам, и продължих да записвам.

„Вече не го правя, за да продължа *собствения си* живот – повтори Обри. – Това е съвсем малка част от мотивацията ми. Тя е: на базата на това, което правя сега, то ще се случи по-скоро. И не ми пука чии ще са тези животни. Изобщо не ми дреме. По един или друг начин все някой ще спечели“.

През прозорците на „Орелът“ облаците над кулата на „Сейнт Бенет“ отново се раздалечиха. Слънцето озари стъклата с тъмножълтите багри на късния август. Обхванати от светлите лъчи, бледото лице и дългата кафява брада на Обри отново бяха осветени от едната страна, сега половината лице светло, половината в сянка, следващата лунна фаза.

Обри каза: „Немислимо е хората, родени дори само преди десет години да трябва да умират от старост, въпреки жалкото ни нежелание да бързаме – защото случайността така или иначе ще ни доведе до там. Въпросът е само какво можем да направим, за да ускорим нещата“.

Живеем малко и следователно се възхищаваме на това, което е старо, както отбелязва Шекспир в един от своите безсмъртни сонети¹. Живеем кратко и затова се възхищаваме на каменната кула, на древната таверна, на гръцкия мит, на античните нащърбени прозорци, на всичко, което сякаш живее по-дълго от нас.

Било е време, до неотдавна, когато сме се отнасяли към своята мимолетност с достойнство: достойнство да приемем неизбежното – старостта и смъртта; давали сме си кураж да приемем или отхвърлим в душата си това, което не можем да променим в плътта. Такива сме си били от памтивека. Всяко

¹ Сонет 123.

човешко поколение се е стремило към достойнство. На всеки остров, на всеки континент ние сме се надявали на най-доброто.

Сега живеем в ново време и имаме малко по-различно усещане за него. Очакваната продължителност на живота ни нараства с около две години на десетилетие или около пет часа на ден, според стандартните оценки на учените, занимаващи се с изследване на продължителността на човешкия живот. Това означава, че за всеки ден, изживян днес, ни се подаряват още пет часа живот по-нататък. Времето тече днес, но се трупа за утре. То е почти, но не съвсем, като дара на отвъдния живот.

Трудно ни е да оценим размера и внезапността на нашия успех. През Каменната епоха повечето бебета са умирали преди да достигнат една-две години. Малцина са доживявали до първия си бял косъм. Средната продължителност едва ли е била повече от двайсет години, макар че доказателствата са оскъдни и оценките са противоречиви (всичко в науката за продължителността на човешкия живот е противоречиво). В разцвета на Римската империя, в първото столетие на първото хилядолетие (времето, когато римските легионери са патрулирали по Касъл Хил, възвишението при река Кам в Кеймбридж), очакваната продължителност на живота на римляните е била само с няколко години повече: около двайсет и пет. През Средновековието, през първия век на второто хилядолетие, ерата на откриването на първите световни университети – Болоня, Оксфорд и Кеймбридж – очакваната продължителност на живота е била към трийсет години. През Ренесанса – трийсет и три.

В нашия ъгъл в „Орелът“ този следобед картината, окачена точно над главата на Обри, изобразява двама развеселени пияници с вдигнати халби. Напудрените перуки и червените наметки на тези господа ги поставят в епохата на крал Джордж I, II или III. Тогава тази таверна не се е казвала „Орелът“, а „Пощата“. Всеки ден тук теглени от коне файтони са препускали по калдъръма и са спирали във вътрешния двор на това място, за да оставят пощенските пратки. До порта-

та на двора на „Орелът“ още стоят маркерите, направляващи кочияшите – старите каменни стълбове. В дните на управлението на кралете Джордж I, II и III очакваната продължителност на живота се е вдигнала до четирийсет години за Англия и малко по-малко за тринайсетте ѝ колонии. „Векове наред виждаме как хората остаряват и умират на определена възраст и се смеем на еликсира, който ни обещава да удължи живота ни до хиляда години“, пише Самюъл Джонсън. Реално мъжете и жените остаряват с по малко повече и умират с по малко по-късно с всяко столетие, но продължителността на живота им нараства с толкова малко, че Джонсън е бил прав да се смее.

Към 1900 г. в най-развитите световни държави, включително Англия и Съединените щати, очакваната продължителност на живота е изпъзляла нагоре до четирийсет и седем години. Това е всичко, което е можело да очаква бебе, родено през 1900 г. Но ако тези бебета са могли да оцелеят, пораснат и сами да станат родители, техните деца са могли да очакват да живеят малко по-дълго; а *техните* деца – дори още по-дълго. Към края на ХХ в. бебетата са могли да очакват да живеят около седемдесет и шест години. През целия ХХ в. продължителността на живота е нараствала толкова бързо, че за пръв път в историята хората са започнали да го възприемат като феномен, удължаващ живота им по време на самия им живот. През ХХ в. ние сме спечелили към трийсет години или точно толкова, колкото човешкият род е успял да спечели до тогава в цялата си хилядолетна борба за съществуване.

С други думи, сега му е времето да си смъртен. Очакваната продължителност на живота днес е около осемдесет години за всеки жител на развитите държави. Тя продължава да расте, поради което всеки ден, изживян днес, ни дарява повече време по-нататък. То е все едно да караш по магистрала, която продължава да се строи, при това със завидно бързо темпо. Телата ни не са променени. Не сме постигнали ново еволюционно равнище. Няколко поколения са прекалено кратък период за отредения ни живот, че да спечелим цели трийсет години чрез еволюция. Само обстоятелствата

ни са станали доста по-удобни. Полската мишка на открито живее около една година. Същата мишка, в безопасността на клетката, живее около три години. С нашите ферми и супермаркети, резервоари и термостати ние сме направили за себе си същото, което и за мишката в кафеза. Утроили сме очакваната продължителност на живота, който нашите живеещи на открито предци са обичали или изстраждали.

Да уточним: очакваната продължителност на живота е средната възраст, която бебетата от което и да било поколение или конкретна година на раждане могат да очакват да достигнат. Максималната продължителност на живота е най-голямата известна възраст, достигната от който и да било представител на който и да било животински род. Нашият успех дотук е толкова грандиозен именно по показателя средна продължителност на живота, защото сме успели се справим толкова добре с предизвикателството да опазим децата си в първите години на живота им. Но вече можем да помагаме повече и на хората в по-късните им години. Вярно е, историята познава и щастливци – тези, които са защитени от по-добри гени, богатство, власт, късмет, – които са доживели до дълбока старост. Древните хора също са си имали древни хора. Според египтолозите Рамзес II е живял над деветдесет години, може би дори сто. Измежду древните евреи, преди около три хиляди години, когато цар Давид е пишел псалмите си в Йерусалим, се е смятало, че максималният човешки живот продължава осемдесет години. Давид пише: „Дните на нашия живот са седемдесет години, а при по-голяма сила, осемдесет години; а най-доброто време от тях е труд и болест, защото минават бързо, и ние летим“¹.

Тези стихове от псалмите, както и цялата библия са преведени на английски за крал Джеймс I от научен комитет през първите години на XVII в. Някои от кралските преводачи вероятно са сръбвали бира в „Орелът и детето“. Най-старият от тях бил един благ, весел и добронамерен човек на име Лорънс Чадъртън. Чадъртън виждал без очила и в най-дълбо-

¹ Пс. 89:10.

ка старост – стогодишен, ако се вярва на собственото му летоброене. Умира на 13 ноември 1640 г. на сто и три години.

Така че и в миналото е имало щастливи изключения на дълголетие. Но сега, когато животът ни е толкова удобен и сигурен, че повечето от нас доживяват до осемдесет, все повече и повече хора имат шанса да живеят много след осемдесет и след възрастта на Рамзес и Чадъртън. Световният рекорд засега държи Жан Калман от Арл, Франция, която почина на 122 години и четири месеца, или общо 44 724 дни. Това е горе-долу възрастта, която Бог обещал на Адам и Ева, след като ги изгонил от Райската градина: „Няма Моят Дух да бъде вечно занемаряван от (тия) човеци, защото са плът; нека дните им бъдат сто и двацет години“¹.

Науката за дълголетие то на настоящем е в почти трескаво състояние. Преди двацет години само неколцина биолози са изследвали този проблем. Научното поле е било съвсем тясно. Изглеждало е старо. Може да се каже, че науката за вечната младост е изглеждала и се е чувствала стара. Опитите за удължаване на човешкия живот по някакъв сериозен начин не са стигнали доникъде още от времето на изследванията на древните гърци и вавилонците; от времето на строителите на египетските гробници и похитителите им; от славните дни на даоистките дълбоко дишащи, стриктно спазващи диети полови атлети на Китай („Който успее да има коитус няколко десетки пъти в единствен ден и нощ, без да се раздели с есенцията си, ще бъде изцелен от всички болести...“). Но днешната наука за дълголетие се развива бързо. Тя отново е разбунена и болезнено объркана. Отново се чувства млада. Все повече млади биолози се присъединяват към това научно поле и се изказват на международни конференции къде сме, накъде отиваме и какво можем или трябва да направим, когато пристигнем.

Специалистите в това поле се наричат геронтолози. Думата произлиза от гръцкия корен *geron*, което означава *ста-*

¹ Бит. 6:3.

реци, но това предполага един заблуждаващо тесен фокус. Макар да е вярно, че проблемите, ограничаващи продължителността на живота ни, са обикновено най-видими и жестоки, когато сме стари, геронтолозите не се интересуват само от последните години на живота ни. Те искат да го разберат в цялата му продължителност. Педиатрите лекуват малките; геронтолозите – големите. Геронтолозите се опитват да разберат защо телата ни се променят от младост към старост, защо изобщо остаряваме – защо сме смъртни. Проблемът с дълголетието е сериозен, защото за да го разбираш толкова добре, че изобщо да можеш да направиш нещо фундаментално по въпроса, ти трябва първо да отговориш на следните въпроси: Какво ни прави смъртни? Защо умираме? Защо с всяка изминала година ставаме все по-немощни и става все по-вероятно да умрем? Кога започва упадъкът – на четирийсет? На трийсет? Когато сперматозоидът срещне яйцеклетката? И къде започва – в клетките, съставляващи телесните тъкани? В начина, по който органите ни комуникират или спират да го правят? Какво е остаряването? Това е един от най-трудните проблеми в биологията, по-труден дори от обясняването на съзнанието. Никой все още не го е обяснил и него, но от известно време поне сме успели да стесним източника му до зоната, намираща се някъде над шията.

Макар геронтологията да е млада, много геронтолози, започнали да локализират и изследват източниците на нашата тленност, са изпълнени с невероятна възбуда. Вярно е, разбира се, че всеки смъртен в крайна сметка стига до края на пътя – някъде около сто и двацетата си година дори и супердълголетниците хвърлят топа и повечето геронтолози приемат, че това е пределът ни. Но те се надяват, че могат да помогнат на повечето от нас да живеем по толкова години и същевременно да облекчат някои от страданията на старческата възраст. При така поставената граница повечето геронтолози смятат, че за да увеличим значително както средната, така и максималната продължителност на живота, тяхната наука трябва да направи някакво страхотно откритие, което да коренно да промени разбирането за източни-

ците на нашата тленност. Ако успеят да открият какво точно е остаряването и какво може да се направи, за да се забави процесът, човешката продължителност на живота ще направи още един огромен скок. Повечето геронтолози не смятат, че ще бъдат живи свидетели на тези открития. Според една консервативна високоуважавана група от тях целта ни трябва да е да прибавим още седем пълноценно изживяни години към човешкия живот. Някои от най-големите ентузиастични в тази дисциплина отстояват тезата, че можем да прибавим много повече. Ако те са прави, потомците ни след няколко поколения могат да очакват да живеят колкото Мойсей, за когото се казва, че живял 120 години, Ной, който живял 950 години, или Матусал, най-старият човек в Библията: „А всички дни Матусалови бяха деветстотин шесъсет и девет години; и той умря“¹.

Обри де Греј смята, че няма граница. Той е убеден, че можем непрекъснато да удвояваме и утрояваме продължителността на живота си и смело да продължаваме напред. Можем да направим живота толкова дълъг, колкото си поискаме и дори да постигнем „живот навек“ (псалм 132). Този възглед обаче не се споделя от много геронтолози. От друга страна, тази дисциплина в момента е толкова разделена и разединена в схващанията си, че едва ли има някакъв споделян от голямото мнозинство възглед. Геронтолозите не са постигнали единомислие нито по това как се измерва остаряването, нито какво изобщо имат предвид под думата *остаряване*. Тъй като голяма част от действията се развива в Обединеното кралство и в Съединените щати, те дори не са единодушни как да пишат въпросния проблем: като *aging* или като *ageing*. Те спорят за дефинициите за дълголетие, здраве, средна продължителност на живота, продължителност на живота, максимална продължителност на живота. Но дори и в този така разгорещен момент Обри си остава най-разпаленият от всички.

¹ Бит. 5:27.

Обри Дейвид Никълъс Джаспър де Грей е роден в Лондон. Майка му била художничка бохемка в Челси. Дала му и необикновеното име, и някои от необикновените му очаквания. (Той никога не се е срещал с баща си.) Завършва колежа „Тринити Хол“ в Кеймбридж, където се научава да пие бира, да пише компютърни програми и да кара с прът плоскодънна лодка по река Кам – един от любимите спортове на студентите от Кеймбридж. След дипломирането си остава в града да работи като компютърен програмист.

Обри е висок метър и осемдесет и въпреки всичката погълната бира е средновековно слаб и блед. Когато се изправи, брадата му стига почти до пъпа. Когато седне, тя изпълва скута му. „Смятам, че е полезно да изглеждам необичайно“, каза ми веднъж. Той прилича на Матусал преди Потопа. Бащата Време преди косата му да побелее. Тимоти Лиъри¹ Разкрепостен. Брадата му винаги е с еднаква дължина, защото Обри непрекъснато я върти между дългите си бледи пръсти, засуква краищата ѝ и дори я оплита цялата на въже и я отмята зад рамото си, когато трябва да сръбне от супата или да си издуха носа. Той никога не се уморява да защитава каузата си и брадата е едно от оръжията му. „Когато я поглаждам така, значи си добре – каза той, – но ако започна да я въртя *ето така*, да знаеш, че съм готов да ти се нахвърля“. Той си е поставил за лична мисия да демонизира лошите стари времена, когато науката геронтология е била изоставена и всички сме били впримчени и приковани в тленни обвивки; и да възхвалява скорошните дни, когато всички ще живеем по хиляда години, че и повече.

В студентски град като Кеймбридж с тази брада, джинси и тениска, препускайки на стария си велосипед или разхождайки се из кампуса с леко прегърбени рамене, или карайки плоскодънна лодка по река Кам, е страшно трудно да отгатнеш годините му. Всъщност той е роден през 1963 г. Това го

¹ Американски психолог, привърженик на свободната употреба на психеделичните вещества.

прави едно от последните бебета на великия бейби бум или пък едно от първите бебета на следващото поколение.

През 1990 г. той се запознава с по-възрастна от него жена – американския генетик Аделейд Карпънтър. Тя е родена през 1944 г. в тъмата на военните години. Запознават се на едно негово диво парти в Кеймбридж. По онова време Обри е млад човек, който обича да се забавлява до полунощ; тя била утвърден биолог, постигнал ранно признание, след което кариерата ѝ започва да тъпче на място. Остава при Обри в Кеймбридж. Женят се и скоро след това Обри е омагьосан от биологията и започва похода си към безсмъртието.

За Обри остаряването е медицински проблем. Тъй като всички го имаме и той неизменно е фатален, той вярва, че трябва да го цапардосаме колкото може по-яко. Убеден е, че всеки от нас ще се присъедини към похода към безсмъртието веднага щом осъзнае, че няма никакви технически пречки за излекуването на остаряването, които да не могат да бъдат отстранени – най-малкото принципно. Телата ни са молекулярни машини. При работата си те допускат грешки или изхвърлят токсични вещества, от които не можем докрай да се освободим. Грешките са много дребни. Отпадъците са толкова миниатюрни, че не се виждат и с микроскоп. Ако сме късметлии и проявим предприемчивост, изведнъж ще се окаже, че победата над стареенето се състои единствено в серия от добри проекти за почистване. Телата ни са като къщите и колите. Това, което трябва да направим (Одри го казва с доста по-позитивен оттенък: *единственото*, което трябва да направим), е да поддържаме почистването и поправките. Ако се грижим правилно за телата си, ще сме здрави година подир година подир година, докато някой ден не стъпим накриво на ръба на бордюра и не попаднем под гумите на оня прословут камион. Вече няма да умираме от годините си. Т.е. вероятността да умрем на деветдесет или на двеста и деветдесет години е същата, каквато е била, когато сме били на двайсет. Ще постигнем нещо като практическо безсмъртие. Обри предпочита термина „манипулиране на незначително

остаряване“, създаването на човешки тела, които почти никак не остаряват.

Това в известен смисъл е типично британско поведение, в случая придружено с известен пъргав и горд подход към безсмъртието. За нещата, засягащи сърцето, ума и духа, избягвай безпорядъка. За тези, засягащи тялото, избягвай боклука. В известен смисъл може дори да се каже, че това, което Обри предлага да се направи за тялото, е същото, което цивилизацията е успяла да постигне за общественото здраве като цяло. Средната продължителност на човешкия живот е била толкова ниска през по-голямата част от човешката история, защото толкова много бебета са умирали при раждането, заедно с майките си! Подобренията във въртенето на дома, отоплението, фермерството, общественото здраве, построяването на канализационни системи, миенето на ръцете в болниците и, в ХХ в., откриването на антибиотиците – всички тези неща накуп са увеличили средната продължителност на живота. През 1353 г. обществената хигиена в Кеймбридж е била ужасна. Обри предлага да чистим телата си по същия начин, по който сме се научили да чистим градовете си.

Това лято от време на време напомнях на Обри, че го слушам като репортер, а не като последовател, че говоря с много други геронтолози и се стремя да видя цялостната картина. Обри ми каза умни и проницателни неща за това, което той нарича Указания за Манипулиране на Незначително Остаряване или УМНО. Той е публикувал манифеста си „Време е да говорим УМНО“ в „Анакс ъф дъ Ню Йорк Академи ъф Сайънсис“ през 2002 г. заедно с още шестима съавтори, сред които и някои високоуважавани учени. След това е публикувал още много статии – той е невероятно плодовит и явно пише също толкова бързо, колкото и говори – и често неговите статии са в съавторство с водещи специалисти в тяхната си научна област. Напълно съм наясно, че Обри е изключително надарен аматьор и провокатор. Той е успял да насъбере купища аргументи, че походът към безсмъртието е най-малкото добра цел, повече от половин век след Уотсън и Крик,

и че тази цел е съвсем логична. Но той е влязъл в схватка с почти всекиго в полето на геронтологията. И всъщност още същата есен почти всички геронтолози се съюзиха истински срещу Обри в един от най-грандиозните, почти теологични спорове в съвременната наука. Двайсет и осем лидери в полето на геронтологията подписаха съвместна декларация, в която по същество се опитаха да отлъчат Обри де Грей. „Изследването на остаряването е дисциплина, която едва сега изплува от репутацията си на шарлатанство“, пишат те. Срамота е научни списания и научни конференции да дават място на „празни фантазии за безсмъртие“. Целта да се постигнат още няколко години и дори десетилетия качествен живот е резонна, но плямпаниците на Обри де Грей за УМНО и бръщолевенето му за петстотин години, хиляда години, лек срещу остаряването и др. са като есета за лампата на Аладин. „Само няколко души не се подписаха“, каза геронтологът Ян Виг, един от въздържалите се. Друга въздържала се е Джудит Кампизи. Виг и Кампизи са реномирани геронтолози със специален интерес към рака. Те смятат, че побеждаването на старостта е също толкова резонна цел, каквато е победата над рака, диабета, атеросклерозата, болестта на Алцхаймер и всякакви други убиващи болести, възникващи на стари години. Ако сме обявили Война на Рака, защо да не обявим и Война на Остаряването?

Веднъж, разговаряйки с Кампизи за всичките противоречия в геронтологията, аз направо вдигнах ръце. Май изобщо не трябва да пиша за геронтологията, казах. Прекалено е объркано. Още му е рано! „Е – каза тя, – въпросът не е решен. Ти пишеш за въпрос, който още не е решен. Ако искаш да пишеш за нещо решено, пиши за дребната шарка“. Само че, продължи тя, ако искаш да разкажеш за научна област, замъглявана от човешки копнежи и грешки в продължение на хиляди години, но която вече е узряла за реални действия, ето този въпрос трябва да разгледаш, защото според мнозина това е най-старият проблем в науката и той изведнъж изскача начело в списъка. „И ако успее да дозрее дори само до нивото,

на което в момента е разбирането ни за рака, той има потенциала да промени курса на човешката история“.

Макар и често да напомнях на Обри, че не съм му сподвижник, той като че ли след всяка среща забравяше предупрежденията ми. Последния ни ден в „Орелът“ той говореше така, сякаш и двамата имахме еднакви убеждения; и понеже си тръгнах, той говореше още по-бързо, като се опитваше да обобщи цялата ситуация и всички нужди на кампанията. С нарастването на глъчката около нас и броя на бирите в стомаха на Обри вече ставаше почти невъзможно да следя думите му.

„Р’з’ичията – рвз’ичията – *различията* в мненията...“

И двете му ръце ровичкаха с бясна скорост из апокалиптичните му брада и мустаци, макар да виждах ясно, че наистина се опитва да говори по-бавно. Забелязал съм, че когато Обри си пийне, думите му излизат гъсти и рунтави, сякаш езикът му е заклещен в устата или пък устните му са твърде големи. Самият му глас си оставаше чист и остър като кларинет, аргументите му бяха както винаги издържани, но с думите му нещо ставаше. Някъде из гънките на брадата му те ставаха оплетени, приглушени и някак криволичещи, като върволица от конници, напредващи през трънливите къпини и дърветата на гъста гора.

Той искаше да ми покаже в каква сложна политическа ситуация се намира. Плашеше не само публиката. Ужасяваше дори по-старшите си колеги. Те го имаха за таралеж в гащите. Боях се, че той ще обърне политиките и данъкоплатците срещу тях. „И глаавна’а причина да съм толкова прословуто *опасен* – каза Обри – е, че говоря за тази дълга продължителност на живота. Което ще разпъди ’ората. Те ще кажат О, не, не, не – изобщо няма да финансираме ник’ва геронтология!“

Трак, трак, трак...

„Не съм ник’ъв дипломат, тъй да знаеш“ – каза Обри и замълча, за да преглътне.

Трак!

„Политически звяр – да, но дипломат – не“.

Пауза. *Трак!*

„Не обичам да правя компромиси. По ми е лесно да намирам решения – да фърлям съкрушаващи удари“. Обри нанесе няколко въображаеми крошета във въздуха – фрас-прас! – и се разсмя с разбойнически смях, гледайки ме право в очите, като конспиратор към конспиратор, сякаш двамата наистина щяхме да станем свидетели на победата над старостта и унищожаването на смъртта – космическата победа, за която светът е копнял още откакто Адам и Ева изгубиха Рая.

Пауза. *Тряс!*

„Мамка му! – изкрещя Обри. Тъкмо бе пресушил чашата си и бе погледнал часовника. – Станало пет и петнайсе! Нищо де, нищо, ще оправим работата – това е ценно време. Трябва да съм си въкъщи в шест и половина за вечеря – значи сега ще се опитам да я отложам за по-късно. Чакай малко да прескоча до бара – там има телефон – и да видя дали ще...“

От високия стол в далечния край на бара някакво ексцентрично старче ни зяпаше цинично. Помислих си, че същият човек – или може би някой досущ като него – ни е гледал така и преди от същия висок стол със съвсем същата червендалеста, унищожителна, ксенофобска подигравателност, подобно на необикновената закуска с чай на Шапкаря от „Алиса в страната на чудесата“. (Дали беше в „Орелът“? В „Живей и остави другите да живеят“?)

Думите на Обри са отровни и опияняващи. Ето я извечната мечта на човечеството. Но въпреки всичко, в известен смисъл какъв ужасен момент да мечтаеш за безсмъртие, когато земята вече е населена с толкова много живи смъртни; с толкова много живот, превърнал се в пепел, или живот, наближаващ огнената геена.

„Бъдете сигурен, господине, когато човек знае, че след две седмици ще го обесят, той прекрасно концентрира мислите си“ – казал доктор Джонсън. И когато ни кажат, че смъртната присъда, която тегне над всички ни, може да бъде отменена, нашите умове се разширяват прекрасно, сякаш

целият ни живот е минал в състояние на свитост, на нарастваща концентрация, като птичка върху пръста, вдигната бавно към покрива на кафеза, или като човешко тяло, грохнало от годините, теглено надолу от гравитацията. Ужасно е странно и ново дори да помислиш за миг за възможността за незначително остаряване; да си представиш, че за старостта наистина има лек – лек, който действително ще искаме, а не единственият лек, който светът знае от началото на времето – смъртта.

Някои геронтолози, разбира се, са толкова въодушевени от тази възможност, че са само отчасти трезви. Те сучат около твърдите съгласни и нерешимите проблеми, изникващи в средата на изреченията им по същия начин, както пияницата, напуснал „Орелът“ се олюлява, хванал уличната лампа или колонката за плащане на паркинг.

Ето докъде може да те отведе науката за безсмъртието. Можеш да седиш в кръчмата на Уотсън и Крик, повече от половин век след откриването на Тайната на живота, и да се шмугнеш в заешката дупка, където всеки тунел и завой е Страна на чудесата, където всяка гледка е все по-любопитна и по-любопитна, докато накрая започнеш да се питаш как изобщо ще можеш да излезеш оттук. Можеш да прекосиш реката и да слезеш в недрата на земята, където хиляди и хиляди години смъртните са се опитвали да решат загадката, копнеейки да се изкатерят нагоре и отново да видят звездите.

Втора глава

ПРОБЛЕМЪТ ТЛЕННОСТ

Докато седях в „Орелът“, гледайки как Обри се опитва да ме убеди във възможността да победим старостта, понякога си мислех: *Какъв чешит!* Имаше буквално неизчерпаема енергия. И цял ден да говореше, пак разиграваше театър на всяко изречение. „Няма как да *знаем*“ – казваше и трескаво имитираше дълбок размисъл, погледът му се стрелваше насам-натам. После ме фиксираше с пронизващия си втрепен поглед или се накланяше рязко напред, поднасяйки горната част на брадата си застрашително близко до ръба на чашата. Долната част на брадата му бе извън полезрението ми и все си представях как мете пода с нея.

Обичаше „умствените стоварвания“, както ги наричат компютърните гийкове, което означава, че изливаше целия си запас от идеи от собствения си череп право в моя с помощта на всичките спомагателни жестикулации – танцуващата маймуна, латерната и целия мюзикъл: три в едно.

Какъв чешит!

Но пък кой може да остане безчувствен към проблема за безсмъртието? Тази тема носи заряд, от който никога не можем да се изолираме напълно. Всички сме смъртни. Усещаме заряда на собственото си тяло. Никога не сме безразлични към живота и смъртта, колкото и да се стараем.

Следил съм новостите в тази наука в продължение на четвърт век. Бях още младеж, когато за пръв път влязох в нийоркската Обществена библиотека на Пето авеню, за да прочета нещо за търсенето на безсмъртието и дългата му история. Качих се на бегом по каменните стъпала между каменните лъвове, Търпение и Твърдост, и потърсих в каталога думата *безсмъртие*, като отмятах с палец безбройните, по-

жълтели от времето картончета с имената на книгите по тази тема. Още помня мистичното вълнение, докато четях имената на старите книги между тези мраморни стени, чувството, че смъртните души се събират през вековете в изследване на възможността на възможностите – лекарството на лекарствата, победата на победите, надвиването на всички съществуващи сили. В Читалнята със сводестия таван за пръв път се запознах с плановете за безсмъртие на Франсис Бейкън четири века преди нас и на Роджър Бейкън, почти четири века преди него, и много други далеч-далеч назад в годините.

Преди около 4500 години, когато се строяли първите пирамиди, един египетски лекар написал първия известен на света медицински текст, започвайки с болести на главата и продължавайки надолу. Оригиналният трактат е загубен, но част от него е оцеляла, защото втори писар започнал да го преписва върху свитък папирус повече от хиляда години по-късно. Този втори писар преписал четирийсет и осем описания на болести, стигнал до гръдния кош и там спрял, като оставил над трийсет сантиметра до края на свитъка празни – приключвайки „на средата на реда, на средата на изречението, на средата на думата“ според свидетелствата на един вбесен египтолог.

На гърба на папируса има рецепта (надраскана набързо и с по-наклонени йероглифи) за крем против бръчки. За направата на крема се искат огромни количества от някакъв все още неидентифициран от учените екзотичен плод или пък ядка. Кората му трябва да бъде „начукана и оставена на слънце“. После, след страшно много лющене, отвяване, пресяване, чакане, бъркане, изпаряване, изсушаване, поставяне в съдове, изгребване от съдовете, измиване в река и изсушаване на слънце, нещото трябвало да се чука в хаван; да се сварят; да се постави отново в съдове и накрая да се прехвърлят във ваза от скъпоценен камък. Щом се постави на лицето, този крем ще премахне всички знаци за старост. „Доказал ефективността си безброй пъти“.

Ето какви сме си били винаги. От самото начало – трудната задача за удължаване на живота; и мечта, която винаги

е толкова близо, колкото е другият край на папируса – мечтата за вечна младост. Отвъд Средиземно море, горе-долу по същото време, когато египетският лекар пишел оригинала на медицинския си трактат, имало човек, наречен Гилгамеш, син на Лугалбанда, който управлявал в Шумерия като пети крал на Урук. Гилгамеш става героят на най-старата оцеляла до наши дни епопея. Отново минали около хиляда години, преди някой писар да направи копие на историята, стигнала до нас. В тази епопея Гилгамеш губи своя приятел и брат по оръжие Енкиду. В пустинята той страда от кошмари и тръгва на път в търсене на тайната на триумфа над смъртта. Един старец, преживял Великия потоп, комуто била разкрита тайната на безсмъртието, обещава да му я каже, ако Гилгамеш успее да издържи без сън точно една седмица. Но в последния миг Гилгамеш затваря очи и заспива. От съжаление старецът казва на Гилгамеш къде да се гмурне в реката, за да намери растението, което ще го направи отново млад. Гилгамеш се гмурва и го открива, но когато стига на брега, една змия му го открадва. Два пъти Гилгамеш държи отговора в ръцете си и два пъти го загубва. Единственото, което му остава накрая, е да разкаже историята.

Проблемът с безсмъртието е един от главните, ако не и най-главният във всяка религия, търсец обяснение; и на Запад ние често сме обвинявали себе си. В еврейските писания едва ли не първото действие на нашите първи родители е да се пресегнат и да откъснат плода на Дървото на Знанието. Това е първородният ни грях, заради който Бог гони Адам от Райската градина, че „да не простре ръка да вземе от дървото на живота, та, като вкуси, да заживее вечно“¹. Както с епопеята на Гилгамеш, ние от самото начало знаем накъде води тази история. Името на Адам на еврейски означава пръст или земя; и веднага щом той и Ева вкусват плода, Бог ги осъжда: „Защото пръст си и в пръст ще се върнеш“¹.

¹ Бит. 3:22.

¹ Бит. 3:19.